

УДК 351:316,3:321

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5\(71\)-12](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2023-5(71)-12)

Ліна СТОРОЖЕНКО

кандидат філологічних наук, доцент, докторант кафедри публічного управління та адміністрування, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, вул. Солом'янська, 7, Київ, Україна, 03110

ORCID: 0000-0003-2766-3712

Lina STOROZHENKO

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Doctoral Student at the Department of Public Management and Administration, State University of Information and Communication Technologies, 7, Solomyanska St, Kyiv, Ukraine, 03110

ORCID: 0000-0003-2766-3712

“RECOMMENDATION OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON ELECTRONIC DEMOCRACY” ЯК ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИЙ ОРІЄНТИР НЕТОКРАТИЧНОГО ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

“RECOMMENDATION OF THE COMMITTEE OF MINISTERS TO MEMBER STATES ON ELECTRONIC DEMOCRACY” AS A GLOBALIZATIONAL GUIDANCE NETOCRATIC PUBLIC GOVERNANCE

У статті розглянуто Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо електронної демократії. З'ясовано, що документ покликаний сформулювати ключові напрями і стандарти розвитку електронної демократії в інформаційному суспільстві. Проаналізовано основні постулати е-демократії, окреслені в Рекомендаціях, як глобалізаційні орієнтири щодо формування нетократичного публічного управління. Визначено важливість та необхідність підтримки електронної демократії як невід'ємної складової модерних процесів в інформаційному суспільстві, яке підтримує традиційні та формує низку інноваційних механізмів та інструментів, корисних для застосування в новітніх демократичних процесах.

Встановлено, що поділ електронної демократії на сектори, відповідно до Рекомендації (е-парламент, е-законодавство, е-голосування, е-юстиція, е-медіація, е-екологія, е-вибори, е-референдум, е-консультації тощо) передбачає участь громадян на всіх рівнях державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, що є свідченням розвитку нетократичного публічного управління. Разом з тим, акцентовано, що електронну демократію не варто розглядати як окрему політику поза політикою демократизації як такої, оскільки існування електронної демократії можливе виключно за наявності безпосередньої демократії.

Окреслено низку принципів, рекомендованих Комітетом міністрів Ради Європи державам-членам, за провадження або вдосконалення яких сприятиме як розвитку власне електронної демократії, так і формування ефективного нетократичного публічного управління (принцип електронної підтримки демократії; принцип поширення демократичних цінностей; принцип зв'язку електронної демократії з урядуванням; принцип поваги та впровадження основних прав і свобод людини; принцип посилення громадської; принцип всеохопності; принцип залучення молоді за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій до демократичних процесів; принцип отримання вигоди від електронної демократії; принцип довіри тощо).

Ключові слова: рекомендації, постулати, принципи, електронна демократія, нетократія, нетократичне публічне управління.

The article examines the Recommendations of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on e-democracy. It has been established that the document is intended to formulate key directions and standards for the development of electronic democracy in the information society. The main postulates of e-democracy, outlined in the Recommendations as globalization guidelines for the formation of netocratic public administration, are analyzed. The importance and necessity of supporting electronic democracy is determined as an integral component of modern processes in the information society, which supports traditional ones and forms a number of innovative mechanisms and tools useful for use in the latest democratic processes.

It has been established that the division of e-democracy into sectors, in accordance with the Recommendations (e-parliament, e-legislation, e-voting, e-justice, e-mediation, e-ecology, e-elections, e-referendum, e-consultations and etc.) provides for the participation of citizens at all levels of government through information and communication means and technologies, indicating the development of netocratic public administration. At the same time, it is

emphasized that e-democracy should not be considered as a separate policy outside the policy of democratization as such, since the existence of e-democracy is possible only in the presence of direct democracy.

A number of principles are outlined, recommended by the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states, the implementation or improvement of which will contribute to both the development of e-democracy itself and the formation of effective netocratic public administration (the principle of electronic support for democracy; the principle of dissemination of democratic values; the principle of communication of e-democracy with the government; respect and implementation of fundamental human rights and freedoms, the principle of strengthening society, the principle of inclusiveness, the principle of involving youth with the help of the latest information and communication technologies in democratic processes, the principle of benefiting from electronic democracy, the principle of trust, etc.).

Key words: *recommendations, postulates, principles, electronic democracy, netocracy, netocratic public administration.*

Постановка проблеми. Інформатизація та цифровізація суспільства відіграють значну роль у забезпеченні демократії та створенні умов для формування нетократичного публічного управління. У свою чергу, електронна демократія є невід'ємною складовою інформаційного суспільства, яку слід розуміти як практику демократії як такої, що підтримується за допомогою офіційних інституційних механізмів, інформаційно-комунікаційних технологій та участі суспільства у прийнятті управлінських рішень.

Сфера електронної демократії досить широка і варіюється від більш пасивних форм залучення громадян (соціальні медіа чи онлайн-моніторинг інформації про суспільні події, забезпечення доступності та прозорості процесів прийняття рішень і основних документів) до більш активних глобалізованих форм (залучення громадян у прийнятті рішень за допомогою процедур онлайн-голосування, онлайн-просторів для публічних консультацій, дебатів з критичних політичних питань та спільної розробки політичних документів тощо). Зазначене можливо завдяки дотриманню принципів, задекларованих у «Recommendation of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy» (далі – Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо електронної демократії), покликаних формувати і розвивати електронну демократію та нетократичне публічне управління.

Аналіз досліджень і публікацій. Різними аспектами електронної демократії займається низка вчених, серед яких на увагу заслуговують праці Е. Войнова [1]; Н. Гедікова [2]; О. Дубас [3]; Х. Кохалик [4]; А. Мезєнцева [5]; А. Міносян, Н. Чорна, І. Коршунова [6]; К. Саркісова [7]; Л. Стороженко, О. Ігнатенко, Т. Ярошовець, І. Антипенко, В. Власенко [12] та ін.

Не зважаючи на кількість та якісну характеристику досліджуваних проблем, питання принципів електронної демократії залишається малодослідженим. Тож, **метою дослідження** є аналіз постулатів електронної демо-

кратії, окреслених в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо електронної демократії (e-democracy), як ключового глобалізаційного орієнтиру щодо формування нетократичного публічного управління.

Виклад основного матеріалу. Низка дослідників відзначають, що електронна демократія є більш розвиненою, ніж її класична форма. У контексті електронної демократії громадяни встановлюють форми самоконтролю та взаємодії, які стають важливішими, ніж громадянство в територіально розмежованих державах. Інтернет і пов'язані з ним інформаційно-комунікаційні технології забезпечують необмежену, нейтральну до часу та території платформу, де кожен може висловити свої демократичні погляди.

Електронна демократія спрямована на підтримку демократичних інститутів і процесів демократизації в суспільстві; її роль полягає в доповненні традиційних процесів і взаємодій для збереження демократичних, людських та культурних цінностей суспільства.

М. Кастельс визначає необхідність переходу від ієрархічної системи управління до децентралізованої та мережевої на основі розвитку місцевого самоврядування, встановлення горизонтальних зв'язків між суспільством і органами влади, а також зазначає про важливість та необхідність широкого застосування електронних комунікацій [9].

Згідно зазначеної концепції, між владними структурами та громадськістю встановлюється безпосередній зв'язок за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, який дозволяє вести постійний діалог, що, у свою чергу, сприяє оперативному обговоренню та вирішенню нагальних суспільних проблем і досягненню підтримки представників соціуму. Відтак відбувається поступова трансформація управлінських процесів, набуваючи дедалі більше демократичних акцентів.

Інформаційне суспільство поступово створює новітні форми та механізми демократичної участі, інтерактивні інформаційно-кому-

нікаційні системи допомагають зменшити «відстань» між «елітою» та «народом», дають можливість пересічному громадянину отримувати будь-яку публічну інформацію у доступній формі [10, с. 314].

Наприкінці ХХ століття виникає новий тип політичної еліти – інформаційна еліта або нетократія, яка контролює джерела й канали передачі інформації, а також технології її обробки. Влада над членами суспільства (країни, держави чи спільноти) забезпечується шляхом повного доступу до достовірної інформації та можливістю маніпулювати нею. Концепція нетократії була розроблена А. Бардом і Я. Содерквістом й оприлюднена у дослідженні «Нетократія: нова владна еліта та життя після капіталізму» [8]. У роботі автори обґрунтували прогноз змін у формі управління суспільством через зростання впливу інформації. Поява цієї концепції є симптоматичною, оскільки перманентна трансформація суспільних відносин через вплив інформаційно-комунікаційних технологій є глобальною тенденцією нового століття. Автори використовують термін «нетократія» для опису нового правлячого класу, який домінує в інформаційному суспільстві. Нетократи контролюють доступ до мереж і покладаються на виняткове використання престижних мереж; регулюють доступ до більш значущих мереж, залишаючи можливість їх ексклюзивного використання; надаючи доступ, нетократи інвестують, а збереження доступу до ексклюзивних мереж гарантує їхню владу [8].

У даному випадку, йдеться про демократичність глобального інформаційного суспільства. Таким чином, потенціал інформаційно-комунікаційних технологій може бути використаний як на користь демократії, так і проти неї.

У свою чергу, нетократичний підхід дозволяє інтеграцію управління у віртуально-інформаційний простір, що створює сприятливі передумови формування ефективної електронної демократії, як логічного продовження трансформацій суспільно-політичних процесів в умовах становлення інформаційного суспільства.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології, завдяки яким можливе впровадження е-демократичних процесів, як форми суспільних відносин за якої громадяни та інститути громадянського суспільства залучаються до державотворення, державного управління, місцевого самоврядування тощо, дозволяють посилити участь громадян у публічному житті; поліпшити реакцію суб'єктів владних повноважень на звернення громадян; зробити

процес прийняття рішень органами влади прозорим та підзвітним громадськості; сприяти публічним дискусіям та привертати увагу суспільства до процесу прийняття рішень. Відтак ефективна електронна демократія передбачає можливість кожного громадянина брати участь у формуванні та реалізації державної політики, прийнятті рішень органами влади, використовуючи при цьому інформаційні технології для двостороннього інтерактивного зв'язку між державою і суспільством.

Поняття «електронної демократії» (“e-democracy”, “virtual democracy”) можна розглядати як форму суспільних відносин, у межах яких громадяни та організації беруть участь у процесах державотворення та державного управління. Вони також залучаються до місцевого самоврядування шляхом широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій. Це поняття визначається поряд з такими: електронна економіка, електронна комерція, електронні послуги, електронна культура, електронна освіта та електронна медицина.

Зміст терміну «електронна демократія» включає: електронну форму отримання державних та муніципальних послуг; міжвідомчу електронну взаємодію органів державної влади з використанням інформаційно-комунікаційних технологій; надання громадянам додаткових можливостей участі та нормотворчої діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій (громадське обговорення проєктів законів та підзаконних актів ті ін.); участь у розробці рішень та інформуванні влади щодо проблем та недоліків управління на всіх рівнях державної влади, включаючи «електронне урядування».

Важливим для розуміння політичних «меж» електронної демократії є Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо електронної демократії (e-democracy), покликані за допомогою окреслення рекомендацій сформувати ключові напрями і стандарти розвитку електронної демократії у світі. Серед головних рекомендацій можна назвати:

- розгляд можливостей використання електронної демократії з метою посилення демократичних основ суспільства;
- формування демократичних інститутів та здійснення демократичних процесів;
- розгляд та впровадження електронної демократії за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій;
- запровадження, розроблення, перегляд основ політики та практики електронної

демократії, врегулювання законодавчої бази відповідно до принципів і керівних вказівок, які є невід'ємною складовою Рекомендацій;

– запровадження та розширення електронної демократії шляхом використання фахово орієнтованих посібників, як подальших пропозицій щодо можливих дій;

– вживання заходів щодо співпраці з відповідними місцевими, регіональними, національними, міжнародними партнерами та зацікавленими сторонами з метою розроблення концепції та стандартів електронної демократії, що підтримують права людини, демократію та верховенство права;

– забезпечення дотримання обов'язків щодо прав людини та основних свобод і принципів внутрішньої організації демократичного уряду;

– підвищення ефективності демократії, демократичних інститутів і демократичних процесів;

– розширення вибору громадян для участі в політичних процесах;

– підтримка та зміцнення довіри громадян до демократії, демократичних інституцій та демократичних процесів;

– підтримка демократичних ролей посередників між громадянами та державою (демократичні інститути, політики, засоби масової комунікації);

– забезпечення та підвищення прозорості, підзвітності, інклюзивності, доступності, участі, субсидіарності, соціальної згуртованості суспільства тощо;

– надання можливостей для змістовного та ефективного громадського обговорення та участі в усіх етапах демократичного процесу, які відповідають потребам і пріоритетам громадян;

– реалізація концепції комплексної інформації та широкого розуміння суспільства;

– урахування викликів, ризиків та перешкод для електронної демократії;

– зменшення цифрового розриву за допомогою інклюзивного та недискримінаційного підходу та шляхом розширення можливостей людей через підтримку освіти, враховуючи навчання електронній грамотності та заходам з інформування громадськості, а також шляхом поєднання електронних і неелектронних підходів;

– імплементація відповідних Рекомендацій Ради Європи щодо правових, операційних та технічних стандартів з електронного голосування та електронного урядування тощо [11].

Згідно Рекомендаціям, електронна демократія поділяється на сектори (е-парламент, е-законодавство, е-голосування, е-юстиція,

е-медіація, е-екологія, е-вибори, е-референдум, е-консультації, е-петиції, е-політичний кампанії та електронні опитування) та передбачає участь громадян на всіх рівнях державного управління (від органів державної влади та місцевого самоврядування до низових самоорганізацій) за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів і технологій. Разом з тим, електронну демократію не можна розглядати як окрему політику поза політикою демократизації як такої, оскільки існування електронної демократії можливе виключно за наявності безпосередньої демократії.

Сучасна електронна демократія включає: активне надання вичерпної, збалансованої, неупередженої інформації для окреслення кола та змісту соціальних проблем, альтернатив, можливостей і рішень у державній політиці; розуміння суспільства та чітке визначення ознак його формування; участь громадян та залучення осіб і груп зацікавлених сторін (включаючи бізнес-спільноту) до вирішення соціальних проблем; повноваження (надання громадянам необхідних ресурсів для участі в державній політиці); дискусії тощо.

Умови ефективності електронної демократії обмежують такі фактори:

– рівень довіри громадян до держави: механізми електронної демократії вимагають найвищого рівня довіри до власників електронних алгоритмів. Будь-які сумніви щодо чесності та роботи цих алгоритмів призводить до небажання брати участь у процесах і, як наслідок, до подальших маніпуляцій та фальсифікацій;

– високий рівень прозорості демократичних процедур і діяльності політичних лідерів: держава повинна проводити особливу інформаційну політику, яка базується на принципах відкритості та доступності, надаючи громадянам інформацію про діяльність органів державної влади та осіб, які їх представляють;

– рівень мотивації політичного класу підтримується як форма прийняття рішень;

– мирний час, оскільки воєнні умови значно обмежують демократію, в тому числі, електронну тощо.

Розвиток інформаційно-комунікаційних технологій приносить відкритість і свободу, проте поступово стає благодатним ґрунтом для авторитарних режимів. Виникає феномен «цифрового авторитаризму», заснований не стільки на масовому насильстві, скільки на маніпулюванні інформацією з використанням елементів штучного інтелекту. Тому такі інституції, як відповідальний уряд, парламент, обраний президент і незалежна судова

система, є важливими. Лише за таких умов інтернет та інші інформаційно-комунікаційні технології/інструменти можуть відігравати значну роль у формуванні нетократичного публічного управління як ефективної демократичної моделі.

Демократичні моделі повинні характеризуватися не спрямованістю політичної комунікації (демократія «зверху вниз» чи «знизу вгору»), не кібероптимізмом чи кіберпесимізмом, не зосередженням на установах, які цифровізують свої процеси для легітимізації діяльності, а акцентом на життєдіяльності окремих громадян.

Запроваджуючи або вживаючи заходи для вдосконалення електронної демократії та формування ефективного нетократичного публічного управління, необхідно враховувати низку принципів, рекомендованих Комітетом міністрів Ради Європи державам-членам, ключовими серед яких можна визначити:

– принцип електронної підтримки демократії (посилення демократії, демократичних інституцій та демократичних процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій);

– принцип поширення демократичних цінностей (реалізація електронної демократії базується на демократичних, людських, соціальних, етичних і культурних цінностях суспільства);

– принцип зв'язку електронної демократії з урядуванням, яке є ефективним, результативним, прозорим та підзвітним демократичному здійсненню влади в електронній формі та включає неформальну політику і неурядових «гравців»;

– принцип поваги та впровадження основних прав і свобод людини, враховуючи свободу інформації та доступ до неї;

– принцип посилення громадської участі з метою розширення політичної дискусії та сприяння якісному прийняттю управлінських рішень;

– принцип всеохопності (електронна демократія, як і демократія загалом, стосується всіх демократичних інститутів – рекомендації щодо електронної демократії не можуть обмежуватися тільки державними органами, а повинні охоплювати всі зацікавлені сторони (громадяни, громадянське суспільство, політики, засоби масової комунікації, бізнес-спільнота однаково необхідні для розробки та впровадження електронної демократії). За допомогою електронної демократії можна досягти будь-якого типу участі: надання інформації, власне комунікація, консультація, обговорення, прийняття рішень тощо);

– принцип залучення молоді за допомогою новітніх інформаційно-комунікаційних технологій до демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів;

– принцип отримання вигоди від електронної демократії (органи публічної влади можуть отримувати вигоду від обговорень та ініціатив, що стосуються заходів електронної демократії, розроблених громадянським суспільством, а також від співпраці з громадянським суспільством у цій сфері. Крім того, електронна демократія може бути корисною для територіальних політичних утворень різних країн, для їхніх інституцій та осіб, які проживають у цих країнах і мають однакову мовну чи культурну ідентичність; це, у свою чергу, полегшує участь і процеси прийняття рішень на міжнародному урівні);

– принцип довіри – необхідна складова для електронної демократії на всіх етапах її формування, тісно пов'язана з принципами доступності, прозорості та швидкості реагування громадськості на необхідність приймати управлінські рішення [11].

Крім того, цілями електронної демократії, тотожними з цілями належного врядування, є прозорість, підзвітність, оперативність, залученість, обдуманість, інклюзивність, доступність, участь, субсидіарність, довіра до демократії, демократичні інститути та демократичні процеси, соціальна згуртованість тощо. Усі вище окреслені аспекти, звичайно, відповідають сутності нетократичного публічного управління, заснованого на прозорості, відкритості, активній співпраці та залученні громадськості до процесу прийняття рішень через посередництво інформаційно-комунікаційних технологій, що дозволяє забезпечити більш демократичний і відкритий характер прийняття управлінських рішень, як обов'язкового атрибуту інформаційного суспільства.

Висновки. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо електронної демократії покликані сформувати ключові напрями і стандарти розвитку електронної демократії у сучасному світі. Рекомендації є важливим документом для розуміння політичних «меж» електронної демократії, а аналіз постулатів е-демократії – ключових глобалізаційних орієнтирів щодо формування нетократичного публічного управління, окреслених в Рекомендаціях, свідчить про важливість та необхідність підтримки електронної демократії як невід'ємної складової модерних процесів в інформаційному суспільстві, яке підтримує традиційні та формує низку інно-

ваційних механізмів та інструментів, корисних для застосування в новітніх демократичних процесах та інститутах.

Визначено, що поділ електронної демократії на сектори, відповідно до Рекомендацій (е-парламент, е-законодавство, е-голосування, е-юстиція, е-медіація, е-екологія, е-вибори, е-референдум, е-консультації тощо) передбачає участь громадян на всіх рівнях державного управління за допомогою інформаційно-комунікаційних засобів і технологій. Разом з тим, акцентовано, що електронну демократію

не варто розглядати як окрему політику поза політикою демократизації як такої, оскільки існування електронної демократії можливе виключно за наявності безпосередньої демократії.

Окреслено низку принципів, рекомендованих Комітетом міністрів Ради Європи державам-членам, запровадження або вдосконалення яких сприятиме як розвитку власне електронної демократії, так і формування ефективного нетократичного публічного управління.

Література:

1. Войнова Е.О. Електронна демократія: трансформація осмислення. *Політичне життя*. 2021. № 2. С. 21–29.
2. Гедікова Н.П. Демократія та електронна демократія: сутність, стан, перспективи розвитку. *Політикус*. 2021. № 3. С. 37–42.
3. Дубас О. Електронна демократія: сутність і перспективи розвитку в Україні. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2011. № 1. С. 187–190.
4. Кохалик Х. Світовий досвід впровадження електронної демократії: проблеми та досягнення. *Ефективність державного управління*. 2015. № 42. С. 169–174.
5. Мезенцев А.В. Електронне урядування, електронна демократія – підходи до визначень. *Теорія та практика державного управління*. 2015. № 1. С. 64–69.
6. Міносян А.С., Чорна Н.В., Коршунова І.П. Електронна демократія в сучасному світі: досягнення та проблеми. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського*. 2011. № 2. С. 167–172.
7. Саркісова К. Електронна демократія як форма політичної комунікації в сучасному суспільстві. *Політичний менеджмент*. 2007. № 1. С. 66–74.
8. Bard A., Soderqvist J. *Netocracy: The New Power Elite and Life after Capitalism*. New Jersey: Pearson FT Press, 2002. 288 p.
9. Castells M. *The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model*. Oxford : Oxford University Press, 2002. 216 p.
10. Dahl R.A. *Democracy and its critics*. New Haven: Yale University Press, 1989. 397 p.
11. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy. 2009. URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/KeyTexts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf.
12. Storozhenko L., Ignatenko O., Yaroshovets T., Antypenko I., Vlasenko V. E-democracy in the context of the information society: prospects, challenges and opportunities. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. № 70. P. 63–77. URL: <https://doi.org/10.34069/AI/2023.70.10.6/>.

References:

1. Voynova, E.O. (2021). Electronic democracy: transformation of understanding [Elektronna demokratiya: transformatsiya osmyslennya]. *Political life – Politychne zhyttya*, 2, 21–29 [in Ukrainian].
2. Hedikova, N.P. (2021). Democracy and e-democracy: essence, state, development prospects [Demokratiya ta elektronna demokratiya: sutnist', stan, perspektyvy rozvytku]. *Politicus – Politycus*, 3, 37–42 [in Ukrainian].
3. Dubas, O. (2011). Electronic democracy: the essence and prospects of development in Ukraine [Elektronna demokratiya: sutnist' i perspektyvy rozvytku v Ukrayini]. *Bulletin of the National Academy of Managers of Culture and Arts – Visnyk Natsional'noyi akademiyi kerivnykh kadriv kul'tury i mystetstv*, 1, 187–190 [in Ukrainian].
4. Khokhalyk, H. (2015). World experience of implementing electronic democracy: problems and achievements [Svitovyy dosvid vprovadzhennya elektronnoyi demokratiyi: problemy ta dosyahnennya]. *Efficiency of public administration – Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnya*, 42, 169–174 [in Ukrainian].
5. Mezyentsev, A.V. (2015). Electronic governance, electronic democracy – approaches to definitions [Elektronne uryaduvannya, elektronna demokratiya – pidkhody do vyznachen']. *Theory and practice of public administration – Teoriya ta praktyka derzhavnoho upravlinnya*, 1, 64–69 [in Ukrainian].
6. Minosyan, A.S., Chorna, N.V., Korshunova, I.P. (2011). Electronic democracy in the modern world: achievements and problems [Elektronna demokratiya v suchasnomu sviti: dosyahnennya ta problemy]. *Bulletin of the Donetsk National University of Economics and Trade named after M. Tugan-Baranovsky – Visnyk*

Donets'koho natsional'noho universytetu ekonomiky i torhivli imeni M. Tuhan-Baranovs'koho, 2, 167–172 [in Ukrainian].

7. Sarkisova, K. (2007). Electronic democracy as a form of political communication in modern society [Elektronna demokratiya yak forma politychnoyi komunikatsiyi v suchasnomu suspil'stvi]. *Political management – Politychnyy menedzhment*, 1, 66–74 [in Ukrainian].

8. Bard, A.I., & Soderqvist, J. (2002). *Netocracy: The New Power Elite and Life After Capitalism*. Pearson Education, 288 p.

9. Castells, M. (2002). *The Information Society and the Welfare State: The Finnish Model*. Oxford : Oxford University Press, 216 p.

10. Dahl, R.A. (1989). *Democracy and its critics*. New Haven: Yale University Press, 397 p.

11. Recommendation of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (2009). Retrieved from https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/KeyTexts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf.

12. Storozhenko, L., Ignatenko, O., Yaroshovets, T., Antypenko, I., Vlasenko, V. (2023). E-democracy in the context of the information society: prospects, challenges and opportunities. *Amazonia Investiga*. 2023. Vol. 12. № 70. P. 63–77. DOI: 10.34069/AI/2023.70.10.6).